

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ТА АНАЛІЗУ РИНКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТА ЙОГО СТРУКТУРНИХ СКЛАДОВИХ

©2018 НАШКЕРСЬКА М. М.

УДК 330.341.658

Нашкерська М. М. Методологічні аспекти оцінки та аналізу ринкового потенціалу та його структурних складових

Мета статті полягає в дослідженні структурних складових ринкового потенціалу, визначення їх сутності та формулювання системи показників. Основними складовими ринкового потенціалу є виробничий, інноваційний, споживчий потенціали і ринкова інфраструктура. Розглянуто сутність складових ринкового потенціалу, зокрема регіонального. Запропоновано здійснювати аналіз і оцінювати складові ринкового потенціалу за такими напрямками: інноваційного потенціалу – за виробничо-технологічним, науково-інтелектуальним, управлінсько-організаційним; споживчого потенціалу – за купівельною спроможністю учасників ринку (споживачів) придбавати товари і послуги та насиченістю ринку товарами і послугами; виробничого – за ресурсним і результативним; ринкової інфраструктури – за транспортно-логістичним і інформаційно-аналітичним. У рамках кожного напрямку запропоновано систему показників для аналізу та оцінювання окремих потенціалів та розрахунку інтегрального показника ринкового потенціалу. У перспективі подальшого наукового розвитку потребує методологічне вдосконалення кількісного оцінювання ринкового потенціалу та його складових на основі запропонованої системи показників.

Ключові слова: ринковий потенціал, виробничий, споживчий, інноваційний, ринкова інфраструктура, показники, аналіз, оцінювання, регіони.

Рис.: 4. **Бібл.:** 9.

Нашкерська Марія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та аналізу, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: Nashkerska@gmail.com

УДК 330.341.658

UDC 330.341.658

Нашкерская М. М. Методологические аспекты оценки и анализа рыночного потенциала и его структурных составляющих

Целью статьи является исследование структурных составляющих рыночного потенциала, определения их сущности и формулировки системы показателей. Основными составляющими рыночного потенциала являются производственный, инновационный, потребительский потенциалы и рыночная инфраструктура. Рассмотрена сущность составляющих рыночного потенциала, в частности регионального. Предложено осуществлять анализ и оценивать составляющие рыночного потенциала по следующим направлениям: инновационного потенциала – по производственно-технологическому, научно-интеллектуальному, управленческо-организационному; потребительского потенциала – по покупательной способности участников рынка (потребителей) приобретать товары и услуги и насыщенности рынка товарами и услугами; производственного – по ресурсному и результативному; рыночной инфраструктуры – по транспортно-логистическому и информационно-аналитическому. В рамках каждого направления предложена система показателей для анализа и оценки отдельных потенциалов и расчета интегрального показателя рыночного потенциала. В перспективе дальнейшего научного развития требует методологическое совершенствование количественной оценки рыночного потенциала и его составляющих на основе предложенной системы показателей.

Ключевые слова: рыночный потенциал, производственный, потребительский, инновационный, рыночная инфраструктура, показатели, анализ, оценка, регионы.

Рис.: 4. **Библ.:** 9.

Нашкерская Мария Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и анализа, Национальный университет «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: Nashkerska@gmail.com

Nashkerska M. M. The Methodological Aspects of Assessment and Analysis of the Market Potential and Its Structural Components

The article is aimed at researching the structural components of market potential, defining their essence, and formulating a system of indicators. The main components of the market potential are production, innovation, consumer potentials and market infrastructure. The essence of components of market potential, in particular regional potential, is considered. It is proposed to carry out analyses and evaluations of the components of market potential in the following directions: innovation potential – in terms of production-technological, scientific-intellectual, and managerial-organizational directions; consumer potential – purchasing power of market participants (consumers) to purchase goods and services and saturation of the market with goods and services; production – resource and productive directions; market infrastructure – transport-logistic and information-analytical directions. Within each direction, a system of indicators is proposed, to be used for analysis and evaluation of individual potentials and for calculation of the integral indicator of market potential. In the perspective, methodological improvement of quantitative evaluation of the market potential and its components requires further scientific development on the basis of the proposed system of indicators.

Keywords: market potential, production, consumer, innovation, market infrastructure, indicators, analysis, evaluation, regions.

Fig.: 4. **Bibl.:** 9.

Nashkerska Mariya M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Accounting and Analysis, Lviv Polytechnic National University (12 Stepana Bandery Str., Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: Nashkerska@gmail.com

Заходи держави з реформи системи місцевого самоврядування кардинально змінюють філософію та принципи управління регіонами. Стержнем, найважливішою категорією цих змін є децентралізація влади, яка передбачає значне збільшення повноважень місцевої влади, а також ресурсів і відповідальності.

Такі глобальні зміни знову актуалізують і ставлять на вищий щабель наукового осмислення значення регіону як інтегральної частини держави, але з характерними особливостями, зумовленими розташуванням, історичними та соціально-культурними традиціями мешканців, природними особливостями, характерним типом і структурою економіки, у якій

гармонійно функціонували б різні галузі, котрі з мінімальним рівнем ентропії структурували б локальну систему.

Децентралізація, окрім усього іншого, значно посилює ринковий потенціал регіонів, бо об'єктивно змушує місцеві влади, активну й ініціативну частину населення та бізнес не сподіватися лише на бюджетні субвенції, а розробляти і впроваджувати життєздатні моделі соціально-економічного розвитку. Яку інфраструктуру треба розвивати, які виробництва мають шанс без особливих проблем бути інтегрованими в такі регіональні конструкції? Такі проблеми щораз гостріше даються взнаки.

Виразно проявляється й відсутність актуальних на цьому етапі інструментів та методів оцінки та аналізу ринкового потенціалу як регіонів у цілому, так і конкретних галузей і підприємств зокрема. А ненауковий підхід, ігнорування аналізу і синтезу всіх складових ринкового потенціалу може призвести до помилок, які спричинять деградацію регіону – відтік капіталу, міграцію трудових ресурсів, зменшення надходжень до бюджетів громад, напругу в соціальній сфері, екологічні негаразди тощо.

Питання сутності, розвитку, трансформації, оцінки ринкового потенціалу розглянуто у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Ці категорії були предметом дослідження таких науковців, як Л. Балабанова, І. Бойчик, В. Гончарук, Т. Зайчук, Т. Максимова, А. Тарангул, М. Долішній, О. Кузьмін, С. Писаренко, Д. Тесла, С. Шульц та багатьох інших.

Динамічність економічних і суспільних процесів ставить нові вимоги до розуміння сутності існуючих категорій, перегляду їх структури, з'являються нові фактори, що впливають на їх оцінку тощо.

Метою статті є дослідження структурних складових ринкового потенціалу, визначення їх сутності та формулювання системи показників, за допомогою яких можна було б їх оцінити та проаналізувати.

Фінансові результати діяльності підприємств значною мірою визначаються зовнішніми чинниками. Успішність їх діяльності залежить від вміння менеджменту правильно оцінити і своєчасно використати існуючі внутрішні та зовнішні можливості. Зовнішні чинники, які впливають на діяльність підприємств, доцільно виокремлювати на таких рівнях – глобальному, національному, регіональному.

До чинників, які на глобальному рівні впливають на діяльність підприємств, можемо віднести динамічні зміни на:

- ✦ сировинних ринках;
- ✦ товарних ринках;
- ✦ ринках цінних паперів.

На національному рівні на діяльність підприємства впливають такі чинники, як:

- ✦ політична нестабільність;
- ✦ зміни чинного законодавства, що регулюють діяльність суб'єктів господарювання;

- ✦ часті зміни податкового навантаження на підприємства;
- ✦ рівень доходів населення, який визначає його купівельну спроможність;
- ✦ соціальна політика держави тощо.

На регіональному рівні на діяльність підприємства спричиняє прямий чи опосередкований вплив ринковий потенціал, яким володіє регіон. Діяльність підприємства, що розташоване в тому чи іншому регіоні, певною мірою визначається тими особливостями, що формують його ринковий потенціал.

Ринковий потенціал регіону – це частина економічного потенціалу регіону, відокремлена сукупність взаємопов'язаних елементів його господарської системи, виділених за принципом виконуваної ними на ринку функції, що характеризують здатність регіону здійснювати виробництво продукції та можливості споживання [1].

На думку авторів Д. В. Тесля та С. А. Шульц, структуру ринкового потенціалу формують виробничий, споживчий, інноваційний потенціали та ринкова інфраструктура. Виробничий потенціал регіону формують, своєю чергою, трудовий і ресурсний потенціали та основні засоби виробництва; споживчий потенціал – сезонність товару, групи споживачів, особливості прояву попиту; інноваційний потенціал – інноваційні товари та послуги, інновації матеріально-технічної бази; ринкову інфраструктуру – гуртова та роздрібна торгівля, організовані ринки [1]. Запропонована модель ринкового потенціалу регіону відображає всі функціональні процеси, які відбуваються в регіоні. Проте для оцінки складових ринкового потенціалу – виробничого, інноваційного, споживчого та ринкової інфраструктури – необхідно виокремити їх внутрішні структурні складові та показники, які їх характеризують.

Паралельно з означенням структурних складових важливо кількісно та якісно оцінити кожен структурну компоненту та ринковий потенціал регіону загалом. На нашу думку, для оцінки ринкового потенціалу та його складових доцільно використати методику розрахунку інтегрального показника. Використання інтегрального показника для оцінки загальної ринкового потенціалу регіону є виправданим, оскільки дозволяє в одному показнику об'єднати різномірні показники, які характеризують різні аспекти оцінки.

Для визначення інтегрального показника ринкового потенціалу необхідно окремо розрахувати інтегральні показники споживчого, інноваційного, виробничого потенціалів і ринкової інфраструктури. З цієї метою необхідно з'ясувати змістове навантаження кожної структурної складової ринкового потенціалу та визначити систему показників, які її характеризують. Адже якісні характеристики інтегрального показника ринкового потенціалу регіону прямо залежать від набору показників кожної структурної складової.

Інноваційний потенціал – це потенційні, не використані можливості створювати чи генерувати нововведення в різних напрямках функціонування регіону чи підприємства. Методичні підходи до визначення сутності інноваційного потенціалу викладено у статті Н. І. Верхоглядової та І. О. Каширнікової [2]. Відмінні наукові підходи різних авторів до сутності поняття «інноваційний потенціал» розглянуто у статті Вербицької Г. А. Наукові підходи до розуміння інноваційного потенціалу автор класифікує в чотири групи – ресурсний, структурний, результативний і потенційний [3].

Так, автори Н. І. Верхоглядова та І. О. Каширнікова вважають, що інноваційний потенціал – це «органічне поєднання ресурсів (інформаційних, фінансових, матеріальних та нематеріальних) з можливостями підприємства, а також здатність та готовність до їх використання під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників шляхом реалізації системи злагоджених дій по розробці та впровадженню інновацій з метою досягнення інноваційних цілей підприємства» [2]. Н. І. Чухрай є представником результативного підходу і вважає, що інноваційний потенціал – це спроможність утворювати нову вартість завдяки цільовому поєднанню матеріальних і нематеріальних активів, що гарантує інноваційний розвиток підприємства [4].

С. А. Єфімова і Т. В. Гринько вважають, що «інноваційний потенціал – це багатоскладова динамічна

система створення, накопичення й інтерпретування наукових, управлінських ідей та науково-технічних, маркетингових досліджень в інноваційні продукти на основі здійснення безперервного процесу управління підприємством» [5].

Інноваційний потенціал як структурна складова ринкового потенціалу має більш вузьке застосування. У цьому ракурсі, на нашу думку, змістовне наповнення інноваційного потенціалу включає можливості підприємств і установ регіону генерувати та реалізовувати нововведення щодо створення нового конкурентоспроможного продукту чи послуги, неординарні організаційно-управлінські рішення щодо модернізації та осучаснення матеріально-технічної бази регіону. У складі інноваційного потенціалу доцільно виділити три структурні складові – виробничо-технологічну, науково-інтелектуальну й управлінсько-організаційну, кожна з яких оцінюється набором показників (рис. 1). За допомогою сформованої системи показників, що оцінюють структурні складові, визначається інтегральний показник інноваційного потенціалу.

Інноваційний потенціал регіону залежить від науково-технічного рівня розвитку, інвестиційних можливостей, інтелектуальних ресурсів тощо.

Споживчий потенціал регіону проявляється через купівельну спроможність його учасників (їх по-

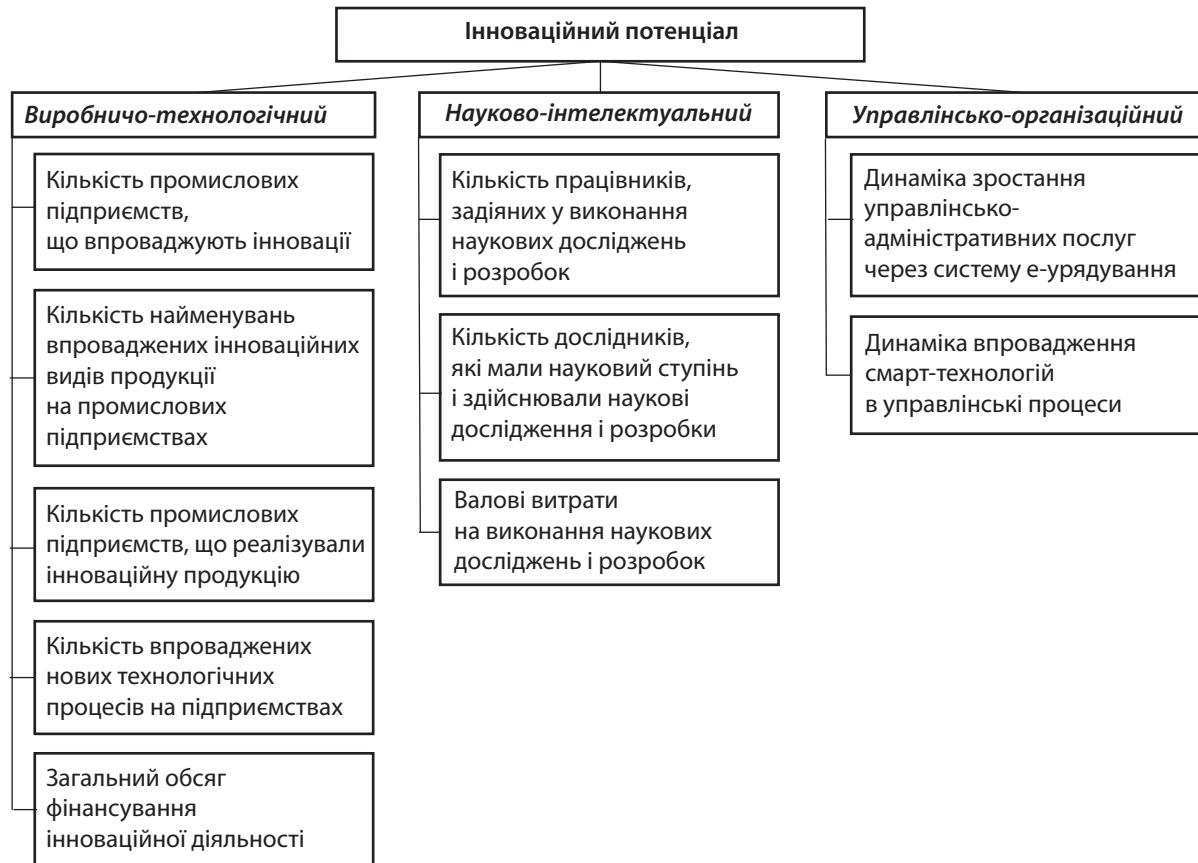

Рис. 1. Складові оцінки та аналізу інноваційного потенціалу

тенційні фінансові можливості) придбавати продукцію, товари чи послуги. Учасниками ринку є населення регіону, бізнес-структури та бюджетні установи (державні та комунальні заклади). Власне, населення, бізнес і установи державного сектора є найбільш стабільними і надійними інвесторами у регіоні. Очевидно, що ринковий потенціал регіону безпосередньо залежить від наявного споживчого потенціалу. Через це важливо підвищувати купівельну спроможність населення регіону і, таким чином, стимулювати збільшення обсягів реалізації продукції та послуг, а відповідно – збільшення надходжень до регіонального бюджету, а звідси – підвищувати потенційні купівельні можливості бюджетних установ і бізнес-структур.

Паралельно з оцінкою купівельних можливостей населення регіону необхідно, на нашу думку, оцінити наповненість ринку товарами та послугами. Отже, в рамках споживчого потенціалу доцільно виокремити дві структурні складові – спроможність учасників ринку (споживачів) придбавати товари і послуги та насиченість ринку товарами і послугами (рис. 2).

Оцінка споживчого потенціалу учасників ринку регіону повинна базуватися на вивченні якісних і кількісних показників населення регіону, які є основними споживачами і інвесторами регіону, доходів і ділової активності бізнес-структур, доходів місцевих бюджетів і структури їх видатків. Потреби і можливості учасників ринку визначатимуть обсяг і структуру ринку товарів і послуг регіону. Аналіз насиченості ринку товарами і послугами передбачає оцінку дина-

міки обсягів реалізації та структури асортименту товарів, робіт і послуг підприємствами та бюджетними установами регіону.

Таким чином, споживчий ринок регіону – це просторова організація економічних взаємовідносин, у рамках яких відбувається процес придбання (попит) і реалізації (пропозиція) товарів, робіт і послуг учасниками ринку.

Споживчий потенціал регіону перебуває у прямій залежності від рівня виробничого потенціалу. Основні підходи до з'ясування сутності виробничого потенціалу викладено у праці Є. О. Жук [6; 7]. Автор, проаналізувавши погляди різних авторів на сутність поняття «виробничий потенціал», згрупував їх за приналежністю до ресурсної та результативної концепцій.

Так, низка авторів (Анчишкін А., Лапін Є., Бабан Т., Іванов Є., Черніков Д., Красовський В., Белова С., Пшеничніков А., Мочерний С. та ін.) вважають, що в основі виробничого потенціалу лежить наявність ресурсної бази, а його оцінка базується на оцінюванні різних видів ресурсів. Прихильники результативної концепції вважають, що основою виробничого потенціалу є результат діяльності, який можна отримати на основі наявних ресурсів за різних умов зовнішнього середовища (Абалкін Л., Макконнелл К., Брю С., Бовикін В. та ін.) [6].

Також Толпежніков Р. О. і Маматова Л. Ш. вважають, що виробничий потенціал – це максимально можливий обсяг продукції, який спроможна вигото-

Рис. 2. Складові оцінки та аналізу споживчого потенціалу

вити економіка при повному залученні всіх наявних ресурсів з урахуванням конкретних умов [8].

Ми приєднуємося до прихильників поєднання двох концепцій. На нашу думку, виробничий потенціал регіону – це можливість (спроможність) на основі наявних ресурсів (матеріальних, трудових, науково-технічних, природних) виробляти продукцію, товари, роботи, надавати послуги в тих обсягах і асортименті, щоб задовольнити зростаючі потреби та вимоги споживачів і отримати максимальні результати діяльності (фінансові, соціальні, екологічні). Таким чином, оцінка виробничого потенціалу буде визначатися на основі оцінки забезпечення регіону ресурсами (матеріальними, трудовими, природними, фінансовими) та отриманими результатами (рис. 3).

тів, які виконують функції надання спеціалізованих послуг суб'єктам господарювання з метою створення для них нормальних умов для функціонування, найкращої реалізації їх інтересів та подальшої інтеграції в єдину економічну макросистему» [9].

З метою оцінки ринкового потенціалу регіону елементи ринкової інфраструктури доцільно виокремити в такі групи – транспортно-логістична та інформаційно-аналітична (рис. 4).

У рамках оцінки забезпеченості регіону об'єктами транспортно-логістичної інфраструктури доцільно використати такі показники:

- ✦ забезпеченість сучасною транспортною інфраструктурою (залізничне покриття, автомобільні шляхи сполучення, авіаперевезення);

Рис. 3. Складові оцінки та аналізу виробничого потенціалу

Базову основу ринкового потенціалу регіону формує існуюча ринкова інфраструктура. Від стану ринкової інфраструктури залежить потенціал стану трьох інших складових – виробничої, споживчої та інноваційної. Наявність розвинутої сучасної ринкової структури безпосередньо впливає на темпи зростання виробництва, інноваційної діяльності та поживлення ринку споживання.

І. М. Бойчик, досліджуючи сутність терміна «ринкова інфраструктура» та узагальнивши існуючі концепції ринкового потенціалу (накладних витрат, інституційну, розподільчу, маркетингову, логістичну), зазначає, «що вона є сукупністю особливих інститу-

- ✦ обсяги вантажо- та пасажироперевезень;
- ✦ забезпеченість логістичними складами;
- ✦ темпи зростання підприємств, що надають логістичні послуги;
- ✦ забезпеченість торговельними площами;
- ✦ торгові палати, товарні, валютні, сировинні та фондові біржі, лізингові компанії, компанії з управління активами тощо.

Інформаційно-аналітичний бік ринкової інфраструктури представлено мережею консалтингових фірм, котрі надають послуги з маркетингу, аутсорсингу, франчайзингу та юриспруденції, бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів, техноцентрів, стартап-шкіл тощо.

Рис. 4. Складові оцінки та аналізу ринкової інфраструктури

Таким чином, на основі запропонованих показників визначається інтегральна оцінка ринкового потенціалу загалом. Для цього доцільно застосовувати методологічний інструментарій розрахунку інтеграційного показника, що є темою окремого дослідження.

ВИСНОВКИ

Ринковий потенціал регіону, який є сукупністю виробничого, споживчого, інноваційного потенціалів та існуючої інфраструктури, є одним із визначальних чинників успішного функціонування всіх суб'єктів господарювання (як приватної, так державної форм власності), рівня та якості життя населення регіону. Через те важливо здійснювати оцінку й аналіз ринкового потенціалу та його складових з метою управління ними, формування максимально сприятливих умов для діяльності підприємств, установ і життєдіяльності мешканців. Проте подальшого наукового розвитку потребує методологічне вдосконалення кількісного оцінювання ринкового потенціалу та його складових. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Тесля Д. В., Шульц С. Л.** Ринковий потенціал регіону: сутність і його складові. *Регіональна економіка*. 2014. № 2. С. 27–37.
2. **Верхоглядова Н. І., Каширнікова І. О.** Методичний підхід до визначення інноваційного потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2458>

мства. *Ефективна економіка*. 2013. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2458>

3. **Вербицька Г. Л.** До визначення поняття «інноваційний потенціал». *Економіка: теорія та практика*. 2015. № 2. С. 45–48.

4. **Чухрай Н. І.** Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове і логістичне забезпечення: монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2002. 315 с.

5. **Єфімова С. А., Гринько Т. В.** Методичні підходи до оцінки інноваційного потенціалу підприємства сфери послуг. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Методичні інновації*. 2015. Вип. 5. С. 30–37.

6. **Жук Є. О.** Механізм управління виробничим потенціалом підприємства в умовах ризику: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Харків, 2017. 254 с.

7. **Жук Є. О.** Формування механізму управління виробничим потенціалом підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*. 2014. № 811. С. 133–136.

8. **Толпежников Р. О., Маматова Л. Ш.** Аналіз виробничого потенціалу регіонів України. *Теоретичні і прикладні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2012. Вип. 2. Т. 1. С. 113–116.

9. **Бойчик І. М.** Ринкова інфраструктура: сутність та характеристика. *Сталій розвиток економіки*. 2013. № 3. С. 34–41.

REFERENCES

Boichyk, I. M. "Rynkova infrastruktura: sutnist ta kharakterystyka" [Market infrastructure: essence and characteristics]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 3 (2013): 34–41.

Chukhrai, N. I. *Formuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva: marketynhove i lohystychnе zabezpechennia* [Formation of innovative potential of the enterprise: marketing and logistic support]. Lviv: Vyd-vo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika», 2002.

Teslia, D. V., and Shults, S. L. "Rynkovyi potentsial rehionu: sutnist i yoho skladovi" [Market potential of the region: the essence and its components]. *Rehionalna ekonomika*, no. 2 (2014): 27-37.

Tolpezhnikov, R. O., and Mamatova, L. Sh. "Analiz vyrobnychoho potentsialu rehioniv Ukrainy" [Analysis of production potential of the regions of Ukraine]. *Teoretychni i prykladni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*, vol. 1, no. 2 (2012): 113-116.

Verbytska, H. L. "Do vyznachennia poniattia «innovatsiynyi potentsial»" [By defining the concept of "innovative potential"]. *Ekonomika: teoriia ta praktyka*, no. 2 (2015): 45-48.

Verkhohliadova, N. I., and Kashyrikova, I. O. "Metodychnyi pidkhid do vyznachennia innovatsiinoho potentsialu

pidpriemstva" [Methodical approach to the definition of innovative potential of the enterprise]. *Efektivna ekonomika*. 2013. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2458>

Yefimova, S. A., and Hryenko, T. V. "Metodychni pidkhody do otsinky innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva sfery posluh" [Methodical approaches to assessing the innovation potential of the service sector enterprise]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Seriiia «Menedzhment innovatsii»*, no. 5 (2015): 30-37.

Zhuk, Ye. O. "Formuvannia mekhanizmu upravlinnia vyrobnychym potentsialom pidpriemstva" [Formation of the mechanism for managing the production potential of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Seriiia «Lohistyka», no. 811 (2014): 133-136.

Zhuk, Ye. O. "Mekhanizm upravlinnia vyrobnychym potentsialom pidpriemstva v umovakh ryzyku" [Mechanism of management of the industrial potential of the enterprise in a risk]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2017.